

Mossberg, Matthias, 2023. *Vännen som svek. Sverige och Palestinafrågan från Erlander till Kristersson*. Stockholm: Karneval förlag.

Anmälan av Maria Owiredu

Vännen som svek är skriven av Matthias Mossberg.¹ Boken är både en form av historieskrivning och en kritisk betraktelse över svensk Palestinapolitik. I boken skildras författarens egna erfarenheter i arbetet som diplomat och tjänsteman under utrikesminister Sten Andersson (S). Boken beskriver även den kursändring som skett i Palestinafrågan och som – enligt författaren – lett till att Sverige svikit det palestinska folket.

Redan i inledningen av boken medger författaren (född 1945) att han – likt många andra svenskar – hade en oreserverat positiv bild av Israel under sin uppväxt. Den positiva synen har bland annat präglats av Sveriges kristna arv och skulden efter andra världskriget, men även vissa så kallade myter beskrivs som orsaker till hans och många svenskers inställning till Israel. Vidare förs en argumentation om varför svenskar bör och ska bry sig om konflikten mellan israeler och palestinier och följs sen av en närmast kronologisk redovisning av Sveriges Mellanösternpolitik, samt den utveckling som skett från det att staten Israel etablerades 1948 fram till våra dagar. Mossberg avslutar boken med att nämna det då stundande Natointrädet och regeringen Kristerssons ambitions-sänkningar gällande utrikespolitik, vilket enligt författaren kommer att suddas ut de sista resterna av Olof Palmes utrikespolitiska arv.

För Sveriges del fick utvecklingen i Mellanöstern en allt större betydelse efter Oktoberkriget 1973, främst på grund av oljefrågan. Det var också då Mellanösternfrågan politiserades i Sverige och precis som Mossberg konstaterar var en bidragande orsak Olof Palmes entré som statsminister, vilket resulterade i att Sverige blev mer av en aktör än en observatör. Det var också under 1970-talet som palestinerna blev internationellt uppmärksammade efter att ha utfört ett flertal terrordåd som satte skräck och väckte stor avsky i omvärlden, samtidigt som PLO utförde en diplomatisk kampanj. En successiv förändring kunde nu skönjas från svenskt håll. Till en början var frågan förhållandevis okontroversiell. Emellertid var synen på PLO alltmer omstridd och blev en av de första utrikespolitiskt laddade frågorna i den inrikespolitiska debatten. Även under

1 Efter färdigställandet av bokrecensionen kom det till min kännedom att Mathias Mossberg avlidit efter en tids sjukdom. Jag beklagar sorgen. Mossberg lämnade inte jordelivet obemärkt, hans diplomatiska förtjänster var med och formade svensk utrikespolitik i en händelserik tid.

Palmes andra period som statsminister (1982–1986) låg problemet inte främst i den ”verbala doktrinen”. Problemet handlade snarare om att Palme bjudit in Arafat till Sverige. Att samarbeta med terrorister blev för mycket för den borgerliga oppositionen.

Som framgår i boken skedde vissa förändringar i Mellanösternpolitiken beroende på regeringsunderlaget. Men det var inte bara byte av regering – från ett socialdemokratiskt till ett borgerligt styre – som gjorde att Mellanösternpolitiken ändrades. Framför allt berodde förändringen på partiledarna. Faktum är att vissa borgerliga regeringar mer eller mindre behållit den utrikespolitiska linje som Socialdemokraterna stakat ut. Exempelvis beskrev Per Ahlmark (FP) i sina memoarer, hur han erbjudits utrikesministerposten 1976, men tackat nej eftersom samförståndet i utrikespolitiken helt skulle förstöras, speciellt i Mellanösternfrågan (Ahlmark 2011). Mossberg lägger en hel del energi på att beskriva problematiken inom det socialdemokratiska partiet och hur statsminister Göran Persson la om ”rodret helt och styrde in i Israels kölvatten”. Även utrikesminister Ann Linde bidrog senare till en mer israelvänlig politik i jämförelse med sina socialdemokratiska företrädare. Mossberg tilldelar just åren med Sten Andersson som utrikesminister och åren kring millennieskiftet störst betydelse i boken, vilket inte är konstigt, då det var åren han själv arbetade med frågan. Samtidigt går det inte att bortse från att Sverige var som mest aktiv i Mellanösternfrågan under dessa år. Flera kapitel ägnas åt Sten Anderssons och Mossbergs idoga arbete, inte minst det arbete som ledde fram till de så kallade Stockholmsdokumenten och som senare blev en ”blåkopia för substansen” i samtalen på Harpsund och försök till fredsavtalen i Camp David 2000. Mossbergs redogörelse för dessa händelser är dock bara en version av historien, vilket han också erkänner. Både Göran Persson och dåvarande statssekreteraren Pär Nuder har i sina memoarer angett en något annorlunda bild av händelseförloppet och menar att mötena i Harpsund i kombination med Perssons allt vänligare inställning till Israel öppnade upp för seriösa framsteg i fredsprocessen (Nuder 2008, Fichtelius 2007). Mossberg och andra med honom delar inte alls denna syn (se t. ex. Schori 2014, Eriksson 2015).

Min uppfattning är att båda versionerna rymmer ett korn av sanning. Det som blir tydligt i Mossbergs skildring är ändå besvikelsen över Göran Perssons agerande. Persson bidrog förvisso till att förbättra relationerna med Israel, vilket ansågs bra, men Mossberg menar att Perssons bristande handlag med tiden gjorde att han alltmer förlorade kontakt med verkligheten. Konflikten mellan Persson och Andersson påverkade trots allt Sveriges möjlighet att agera i den pågående fredsprocessen.

Efter den mer detaljerade historieberivningen av Sten Anderssons och Göran Perssons tid fortsätter Mossberg att mer kortfattat redovisa hur Sveriges utrikesministrar av olika anledningar inte kunde driva Mellanösternfrågan på samma sätt som exempelvis Sten Andersson. Lena Hjelm-Wallén ville,

men kunde inte, eftersom Göran Persson höll emot. Anna Lindh kunde, men vågade inte eftersom så mycket stod på spel för henne personligen, också detta på grund av Göran Persson. Laila Freivalds vågade, men fick inte på grund av statsministern och motståndet från statsrådsberedningen. Jan Eliasson kunde, men hann inte och Carl Bildt, som blev utrikesminister i den borgerliga regeringen 2006, varken ville eller kunde. I Carl Bildts fall vill jag nog påstå att Mossberg gör en lite väl förminskad beskrivning av utrikesministerns arbete. Det var tydligt att statsminister Fredrik Reinfeldt inte gav Mellanösternkonflikten något större fokus, dock vill jag påstå att Bildt gick palestinierna till mötes, något som inte föll i god jord hos samarbetspartierna Liberalerna och Kristdemokraterna. Mellanösternfrågan skapade en hel del turbulens inom den borgerliga regeringen, främst på grund av Carl Bildts agerande. Visserligen nämner Mossberg i förbifarten att Bildt accepterade att den palestinska representationen i Stockholm uppgraderades till ambassad och att Bildt tog ledarrollen inom EU. Som jag förstår det har dock Bildt haft en större påverkan till fördel för palestinierna, än vad Mossberg ger uttryck för (se t.ex. Persson 2015, Persson 2018, Eriksson 2018).

Fortsättningsvis beskriver Mossbergs Margot Wallströms dilemma, att vilja mer än det möjliga. I texten framgår att Wallström fick ta mycket av ett personligt ansvar för erkännandet av Palestina. Wallström fick motstå mycket kritik från både oppositionen och framför allt från Israel och med tiden blev trycket allt för stort för henne som person. Även jag delar den bilden, men måste erkänna min besvikelse över de få ord Mossberg tilldelade denna viktiga händelse i svensk Mellanösternpolitik. Även om det i efterhand går att konstatera – vilket Mossberg gör – att beslutet var prematurt och att erkännandet borde förberetts på ett helt annat sätt, eftersom inget annat likasinnat land valde att följa efter Sveriges erkännande. Jag menar att vi ännu inte sett slutet på de efterverkningar det svenska erkännandet inneburit. Erkännandet var historiskt och bör också beskrivas som så. Den sista utrikesminister som nämns är Ann Linde och beskrivs som någon som ville lagom mycket. Det står dock klart att tiden med Linde var en tid då den socialdemokratiska regeringen ”vred pendeln tillbaka” till Perssonåren. Ett flertal eftergifter gjordes för att förbättra relationerna med Israel och ett skifte i svensk Mellanösternpolitik kunde skönjas.

Boken är ett tacksamt bidrag av personlig skildring till flera centrala händelser som format svensk Mellanösternpolitik. Ett exempel är Mossbergs beskrivning av upptakten till vad som kom att kallas ”Ferm-talet” som hölls i FN 1987 med fokus på ockupationspolitiken. Talet kritiserades i starka ordalag av Israel och resulterade i både interpellationer och debatter i Sveriges riksdag följande år. Enligt Mossbergs utsagor var det ett väl genomarbetat tal och eftersom Mellanösternheten på UD hade utrikesministern på sin sida drev tjänstemännen på för att skärpa den svenska kritiken ytterligare. Ett annat

fascinerande exempel är när Mossberg själv – och andra med honom – i sista stund satt och finlipade på det tal som Arafat skulle förmedla på en pressträff, dagen efter hans misslyckade försök att ta avstånd från terrorism, i FN:s generalförsamlingen i Genève 1988. Talet resulterade i att USA till sist öppnade upp för att föra dialog med PLO. Mossberg beskriver hur han personligen fick springa med talet från hotellet han bodde till Arafats hotell för att hinna i tid. Arafat fick talet sekunderna innan han skulle inta podiet. Jag kan bara spekulera kring vilka tankar som snurrade i Mossbergs huvud under den löpningen.

Det framgår i texten att Mossberg ställer sig kritisk till Israels vilja att nå en tvåstatslösning och i ett av de avslutande kapitlen menar han att alltmer tyder på att Israel, som samlad politisk entitet, egentligen aldrig varit beredd att dela territoriet. Uttalandet menar jag är problematiskt. För det första är det direkt missvisande, då åtskilliga försök till fredsförhandlingar har gjorts av Israel, vilket också blir tydligt i texten. Förvisso betonar Mossberg att inställningen att ta över allt territorium inte präglat alla israeler, och lyfter upp den israeliska freds rörelsen som exempel, men här borde Mossberg varit mer tydlig med hur uppdelat det israeliska samhället egentligen är och att majoriteten av israeler under lång tid har eftersträvat en tvåstatslösning. Även om det senaste årtiondet sett en stadig minskning av antalet israeler som är positiva till en tvåstatslösning, inte minst efter 7 oktober 2023, så var hälften av Israels befolkning positivt inställda till en tvåstatslösning så sent som 2013 (Austin & Evans 2023). Ett annat problem med uttalandet är något som varit genomgående i hela skildringen. Mossberg nämner inte med ett ord, palestiniernas ansvar i de misslyckande fredsförhandlingarna. Det finns nästan ingen kritisk reflektion eller diskussion gentemot palestinierna, det palestinska ledarskapet och deras inställning till fred. Mossberg har förvisso varit tydlig med sitt syfte, att belysa hur Sverige svikit det palestinska folket. Dock menar jag att den okritiska skildringen reducerar bokens trovärdighet. I forskning – och annat material – är det centralt att redovisa fler infallsvinklar, för att få en så allsidig bild som möjligt. Med andra ord ger skildringen palestinierna *selektiv uppmärksamhet* (Thurén 2019). Att i en historiebeteckning bitvis vara selektiv ger en missvisande bild och ger följaktligen en skev beskrivning av verkligheten. Ett konkret exempel är när Mossberg i förbifarten nämner att PLO:s terrorattacker, som utfördes på 70-talet, väckte avsky och satte spår i världsoptionen. Han kontrar med att säga ”palestinierna hade – som så många andra både före och efter dem, frestas man tillägga – med våld slagit sig in på den politiska världsscenen”. Beskrivningen är ursäktande och förminska de förödande konsekvenserna terrorhandlingarna medförde, samtidigt som attentaten skadade omvärldens syn på palestinierna. Ett annat uttalande som förvånar mig är när Mossberg antyder att det bara delvis stämmer att Israel är en demokrati. Det finns ingen tydlig förklaring på vad Mossberg menade med sitt uttalande och min undran är vad som krävs av ett land för att det ska anses vara en demokrati enligt

Mossbergs måttstock. Enligt V-dems demokratiindex tappade förvisso Israel sin position som liberal demokrati 2023 (V-Dem 2024), men innan dess har Israel beskrivits som en liberal demokrati i över 50 år.

För den som är beläst i svensk Mellanösternpolitik bjuder inte boken på många överraskningar. Mycket av det som skrivits har redan nämnts av andra författare. Dock är det ingen nackdel att läsa boken. Mossbergs personliga närvaro är relevant och skapar undertoner som andra typer av litteratur inte förstår. Med tanke på att Mossberg själv varit en del av den historia han beskriver gör det boken extra intressant. Att hans beskrivningar dessutom kan bekräftas med hjälp av andra källor gör händelsebeskrivningen än mer trovärdig i vissa avseenden (se t.ex. Schori 2014, Palme 1993). Dock måste man som läsare vara klar över Mossbergs syfte och förstå att texten inte alls är objektiv i sin beskrivning utan en partsinlaga.

Oavsett vad man tycker om Olof Palme och den socialdemokratiska utrikespolitiken är det svårt att förneka att Palmes internationella engagemang gav Sverige oproportionerligt stort utrymme på den internationella arenan och goda förutsättningar att påverka Mellanösternfrågan. Sten Andersson må ha spelat en mindre roll än Palme, men även Andersson har bidragit till att Sverige varit med och påverkat fredsförhandlingarna och det ska inte förringas. Mossberg är ödmjukt försiktig med att skryta om sin egen roll i det diplomatiska hantverket, men även han har haft ett visst inflytande över hur svensk Mellanösternpolitik har utformats. Oberoende av var man själv ställer sig i konflikten mellan israeler och palestinier är boken ett relevant bidrag till att förstå Sveriges förändrade förhållande till Palestinafrågan över tid.

Litteraturförteckning

- Ahlmark, Per, 2011. *Gör inga dumheter medan jag är död!: Memoarer*. Stockholm: Atlantis.
- Austin, Sarah & Evans, Jonathan, 2023. "Israelis have grown more skeptical of a two-state solution", tillgänglig på <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/09/26/israelis-have-grown-more-skeptical-of-a-two-state-solution/>, citerad 20 mars 2024.
- Eriksson, Jacob, 2015. *Small-State Mediation in International Conflicts – Diplomacy and Negotiation in Israel-Palestine*. New York: I.B. Tauris & Co. Ltd.
- Eriksson, Jacob, 2018. "Swedish Recognition of Palestine: Politics, Law, and Prospects for Peace", *Global Affairs* 4, s. 39–49.
- Fichtelius, Erik, 2007. *Aldrig ensam, alltid ensam: samtal med Göran Persson 1996–2006*, Stockholm: Nordstedt.
- Nuder, Pär, 2008. *Stolt men inte nöjd: en kärleksförklaring till politiken*. Stockholm: Norstedt.
- Palme, Susanne, 1993. *Tyst diplomati*. Stockholm: Norstedt.

- Persson, Anders, 2015. "Sweden's Recognition of Palestine: A Possible Snowball Effect?", *Palestine – Israel Journal of Politics, Economics, and Culture; East Jerusalem* 20, s. 35-41.
- Persson, Anders, 2018. "Developing and Legitimizing the Just Peace: The EU's Contribution to Peace in the Israeli-Palestinian conflict", i Bengtsson, R. & Rosén Sundström, M. (red.), *The EU and the Emerging Global Order*. Lund: Lund University Press.
- Schori, Pierre, 2014. *Minnets och eldens: en politisk memoar med samtida synpunkter*. Stockholm: Leopard.
- Thurén, Torsten, 2019. *Källkritik*. Stockholm: Liber.
- V-Dem, 2024. "DEMOCRACY REPORT 2024. Democracy Winning and Losing at the Ballot". *V-Dem Institute*, tillgänglig på https://v-dem.net/documents/43/v-dem_dr2024_lowres.pdf, citerad 2 april 2024.

Lindgren, Georg, 2023. *Matematisk statistik i Lund – 100 år med ständig förändring. En personlig berättelse*. Lund: Mediatryck.

Anmälan av Daniel Thorburn

Statsvetenskap och statistik har en delvis gemensam förhistoria. Första gången ordet statistik nämndes var 1749 av Gottfrid Achenwall i "Staatsverfassung der heutigen vornehmsten Europäischen Reiche und Völker im Grundrisse" och den första läroboken i statistik skrevs 1804 av August Ludwig von Schlözer. På den tiden var det vanligare än nu med akademiska mångsysslare. Dessa två är förutom i statsvetenskap och statistik också kända för insatser inom bland annat historia och geografi. Schlözer hade många moderna åsikter till exempel att statistiken skall vara de styrandes och politikernas verktyg. Han framförde också de idag tänkvärda orden att "Statistik och despotism går inte ihop". Under 1800-talet breddades statistikämnet i två riktningar, dels en breddning mot andra områden t.ex. medicin och astronomi, dels mot numerisk metodvetenskap, med större eller mindre inslag av matematik och sannolikhetslära. Det finns ännu idag rester av konflikten mellan dessa två utvecklingslinjer.

Professor emeritus Georg Lindgrens bok, *Matematisk statistik i Lund – 100 år med ständig förändring. En personlig berättelse*, går inte lika långt bakåt utan startar kring förra sekelskiftet i Lund. Även då fanns motsättningen mellan dem som såg statistik som samhällsbeskrivning och dem som såg det som